

НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧУ ПОЛІТОЛОГІЇ

Микола Вегеш, Ганна Сасин

ПОЛІТИЧНА НАУКА: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ

На шляху до політології

У 1613 році доктор права Лейденського університету в Нідерландах Гуго Гроцій взяв участь у релігійно-політичному спорі між «гомаристами» і «армініанами» (за іменами професорів Гомара і Армінія), приєднавшись до «армініан». Боротьба була жорстокою і закінчилася перемогою «гомаристів». Гроція засудили до довічного ув'язнення. В тюрмі він пробув близько двох років і звільнився за допомогою своєї жінки Марії. За переказами, він був винесений в ящику з книгами і в одязі каменяря врятувався втечею до Франції. Саме в 1613 р. в Лейденському університеті почалося формальне викладання політики. Гуго Гроцій вперше розмежував предмет юриспруденції й політичної науки. До першого він відніс питання права і справедливості, а до другого – цілеспрямованість і користь. Із трактування Гроцієм проблем виникнення внутрішньодержавного права, переходу від «природного стану» до «громадянського суспільства» і держави випливає, що в сфері політики до правового принципу справедливості приєднується політичний принцип користі. При цьому в якості визначальної причини виникнення політичних явищ (держави і законів) виступає природне право (і справедливість), а користь – тільки як привід. Головна праця Гуго Гроція – «Про право війни і миру» (1625): «війни ведуться заради укладення миру», «кінцевою метою війни є мир».

В 1622 р. в Упсальському університеті (Швеція) була заснована перша кафедра з ораторства і політики, а в 1640 р – в академії Або створена кафедра політики та історії. В першій третині ХІХ ст. політологічні кафедри виникають в Німеччині: в Мюнхені (1814), Тюбінгемі (1817), Вюрцбурзі (1822) та Франкфурті (1823). В 1855 році в Дубліні (Ірландія) у новозаснованому Католицькому університеті створено кафедру з соціальної та політичної науки, яка згодом стала факультетом етики та політики. Формування політичної науки у Франції зайняло майже 50 років – між виникненням у 1871 році Вільної школи політичних наук у Парижі та виходом у світ в 1913 р. праці А.Зігфріда «Політична карта західної Франції при третій республіці».

Френсіс Лібер – перший професор політології

17 лютого 1858 року в Нью-Йорку в Колумбійському коледжі (майбутньому знаменитому Колумбійському університеті) була створена перша кафедра історії і політичної науки, засновником і першим завідувачем якої став Френсіс Лібер, перший в історії професор політичної науки. Саме в цей день він виступив з інавгураційною промовою «Історія і політична наука – дослідження у вільних країнах».

Френсіс Лібер народився 18 березня 1800 р. в Берліні, в молодому віці включився до революційної діяльності, встиг взяти участь у битві під Ватерло, мріяв про замах на Наполеона III. Після важкого поранення повернувся в Німеччину, взяв участь у ряді студентських демонстрацій, був заарештований а згодом звільнений, і нарешті, в 1820 р. одержав науковий ступінь доктора, захистивши дисертацію з математики в університеті міста Йен. Потім вивчав прикладну математику в університетах Галле і Дрездена. Знову революційна діяльність і щоб уникнути нового арешту Френсіс Лібер емігрував до Англії, а звідти до США.

В США Лібер читав лекції з історії і політики та переклав на англійську мову праці провідних французьких і німецьких філософів і соціологів. В 1835 р. він одержав першу академічну посаду завідувача кафедри і професора історії і політичної економії в коледжі Південної Кароліни, де безперервно працював до 1856 р. Саме там Лібер написав праці, які створили йому репутацію політичного філософа, наприклад «Посібник з політичної етики», «Правова і політична герменевтика», «Закони власності», «Громадянська свобода і самоуправління».

В своїй інавгураційній промові 1858 року Лібер говорив про те, що «моральний індивідуалізм людини і суверенна необхідність його життя в суспільстві, чи той факт, що людство і суспільство є дві ідеї, які й помислити не можуть одна без одної, ведуть нас до парних понять права і обов'язків. Політична наука базується на тій найбільш фундаментальній істині, що як ідея права не може бути філософськи проголошена без ідеї обов'язковості, так і ідея обов'язковості не може бути проголошена без ідеї права». Сам Лібер претендував на авторство висловлювання «нема прав без обов'язків, як і нема обов'язків без прав», причому, обурювався коли її приписували Карлу Марксу.

На відміну від всіх своїх попередників і сучасників Лібер скрупульозно аналізував методи, об'єкти і цілі викладання політичної науки. Його методологічний підхід до вивчення політики можна вважати плюралістичним, в межах якого він стверджував, що статистика і герменевтика є похідними наукового трактування політики, яка має справу з правовою істотою, тобто громадянином. Лібер першим в політичній науці застосував герменевтику в політичному аналізі, доводячи, що вона корисна не тільки для політологів, але й для пересічних громадян. На його глибоке переконання герменевтика – це галузь наукового знання, яка встановлює принципи інтерпретації і побудови текстів, таких, зокрема, як Конституція, що дозволяє конституювати американське політичне життя. Лібер також вважав, що важливою складовою політичної науки є історія, оскільки вона забезпечує її численними фактами. Він любив повторювати висловлювання історика Августа Шлецера, який ввів до наукового обігу термін «статистика»: «історія є безперервна статистика, а статистика є історія, охоплена в даний момент». Ще в 1836 р. Лібер запропонував Конгресу США «Меморандум про статистику», в якому закликав до скрупульозного і детального зібрання фактів і формулювання узагальнень, корисних як для громадян, так і для республіканських державних діячів. Цей напрямок наукової діяльності Лібера згодом зробив суттєвий вплив на формування в ХХ столітті кількісних методів дослідження соціальних наук.

Лібер одним із перших запропонував трактування держави і нації. Згідно з його інтерпретацією, єдність нації формується на основі спільної культури і історичної долі, що знаходять відображення в конкретних політичних інститутах. Нація виникає в ході еволюційного процесу, вона не може бути результатом укладення якого-небудь договору між громадянами або штатами. Ця концепція Американського Союзу оправдувала твердження про те, що Союз назавжди і він неподільний. До речі, Авраам Лінкольн використав ідею Лібера у своїй інавгураційній промові. На прохання американського президента Лібер підготував «Інструкції для командування армії Сполучених Штатів на полях битв», які ввійшли в історію як наказ №100 і як «код Лібера». Пізніше на основі «Інструкції» була розроблена кодифікація законів і правил ведення війни (Гаазький і Женевський міжнародні договори).

Френсіс Лібер завідував заснованою ним кафедрою історії і політичної науки Колумбійського коледжу в Нью-Йорку з 1858 до 1865 років, коли був замінений своїм учнем Джоном Берджесом, після чого до останніх днів життя 2 жовтня 1872 р. був завідувачем кафедри конституційної історії і публічного права на юридичному факультеті того ж коледжу. В 1865 р. Лібер був одним із засновників Американської асоціації соціальних наук. На думку А.Корюшкіна, 1880 рік – це рік народження політичної науки. Того ж року започаткувала свою роботу аспірантура при Колумбійському коледжі.

Габріель Алмонд про етапи становлення політичної науки

Щоб зрозуміти сутність сучасної політології як наукової і навчальної дисципліни, необхідно з'ясувати її стислу історію розвитку і конституювання. Найбільш вдало це зробив відомий американський вчений Габріель Алмонд у праці «Політична наука: історія дисципліни». Він писав: «Коли б ми спробували побудувати графічну модель історії розвитку політичної науки у вигляді кривої, що відображає прогрес у вивченні політики протягом століть, то почати її варто було б із зародження цієї науки в Стародавній Греції. В епоху розквіту Стародавнього Риму крива піднялася б дещо вгору, потім йшла б приблизно на одному рівні упродовж періоду середньовіччя, істотно зросла б у часи Ренесансу й зробила різкий стрибок у ХХ ст., коли політична наука отримала справді професійний характер. Ця крива відобразила б і якісне вдосконалення уявлень про дві основні проблеми політичної науки: про властивості політичних інститутів і про критерії їхньої оцінки».

Далі Г.Алмонд зазначає, що «упродовж ХХ ст. у цієї кривої було б три вершини. Перша з них припадає на міжвоєнне десятиліття (1920-1940 рр.) і пов'язана з чиказькою школою – саме тоді були розроблені програми емпіричних досліджень, у яких суттєва увага приділялася психологічній і соціологічній інтерпретаціям політики, а також підкреслювалося значення кількісних факторів. Друга вершина в розвитку політичних досліджень була досягнута в перше десятиріччя після Другої світової війни, удосконалення традиційних політологічних субдисциплін і зростання професіоналізації. Це відобразилося у створенні наукових установ, численні працівники яких об'єднувалися не стільки на основі ієрархічної структури, скільки за діловими

якостями, а також у створенні професійних асоціацій і об'єднань спеціалістів, у створенні наукових журналів тощо. Третій стрибок політичної науки в ХХ ст. визначився введенням логіко-математичних методів дослідження, а також застосуванням економічних моделей у рамках теорії «раціонального вибору» і «методологічного індивідуалізму». Отже, ми бачимо, що Алмонд чітко визначає історичні періоди розвитку політичної науки, методи її досліджень, а також сутнісні ознаки цієї науки. Разом з цим він у своєму дослідженні вказує на формування політичної науки як навчальної дисципліни.

Наукова і навчальна дисципліна з політології становить сукупність вчених, які спеціалізуються в цій сфері суспільного знання, вивчає і розробляє її науково-теоретичну і практичну сторони, здійснює функції контролю через відповідні установи як над працюючими в цій сфері дослідниками, так і над тими, хто збирається вступити на цей шлях.

Простежуючи головні етапи становлення політичної науки, Г.Алмонд зупинився на кількох моментах: 1) професіоналізація політичної науки в ХХ столітті; 2) Чиказька школа; 3) Друга світова війна і післявоєнна поведінкова революція; 4) розвиток політичної науки в Європі.

Чиказька школа політичної науки

Стати видатним вченим-новатором свого покоління в галузі політичної науки Чарльзу Меррієму допоміг динамічний розвиток Чикаго – там були зосереджені значні матеріальні ресурси, і в перші десятиліття ХХ століття яскраво простежувався потяг до розвитку культури. Немаловажну роль, на думку Алмонда, відігравав взаємозв'язок академічної роботи і політичної кар'єри Чарльза Меррієма. Після публікації «Нових аспектів політики» (1925) він зайнявся різноманітними дослідницькими програмами під егідою чиказького департаменту освіти, про яких говорили як про нову «школу» наукових розробок. Меррієма справедливо можна назвати новатором в науці: спочатку він створив при Чиказькому університеті Комітет з дослідження в галузі суспільних наук, серед завдань якого була фінансова підтримка найбільш перспективних проектів чиказьких вчених. Згодом він створив Раду, яка вже сприяла вченим на загальнонаціональному рівні. Праця над першим значним дослідницьким проектом велася під керівництвом Гарольда Госнелла. Разом з Мерріємом вони досліджували вибори мера Чикаго в 1923 р., залучаючи до роботи студентів. Техніка проведення експерименту, застосована Госнеллом, була досить строгою: учасники експериментальних груп проходили скрупульозний відбір, до опитуваних застосовували різноманітні стимули, одержані результати аналізували на основі найпередовіших для того часу статистичних методологій. Згодом Госнелл провів аналогічні експерименти в Англії, Франції, Німеччині, Бельгії та Швейцарії.

Систему Меррієма до політичної психології блискуче застосував Гарольд Лассуелл. Протягом 1927-1939 рр. він видав шість книг, які Алмонд, без перебільшення, теж вважає новаторськими. Монографія «Технологія пропаганди в світовій війні» поклала початок новому типу наукової літератури про засоби масової інформації, пропаганді та зв'язках з громадськістю.

Монографія «Психопатологія і політика» була написана на основі аналізу діяльності конкретних політиків, частина з яких мала порушення психіки. Різноманітні типи політичних режимів і процесів Лассуелл дослідив у монографії «Світова політика і особиста незахищеність». В книзі «Політика: хто що, коли і як одержує» вчений дослідив взаємодію еліт. Його перу належала також праця про вплив світової економічної кризи на політику, причому розглянув проблему на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Ще один член чиказької школи Кінсі Райт досліджував міжнародні відносини.

Чиказька школа продовжувала свою роботу до кінця 30-х років, поки університетська адміністрація на чолі з Хатчінсом не піддала сумнівам цінність емпіричних досліджень в галузі суспільних наук. Деякі відомі професори філософського факультету, зокрема Лассуелл і Госнелл, перейшли до інших університетів, а вихід на пенсію Меррієма практично звів нанівець діяльність чиказької школи.

Підсумовуючи роль чиказької школи, Девід Міллер у своїй «Історії політичної думки» відзначив, що «існують дві характеристики цього періоду, що заслуговують на особливу увагу. По-перше, незважаючи на зростання рівня науковості в працях таких окремих учених, як Меррієм, не було майже ніякої різниці між їх розумінням емпіричної наукової теорії і вивченням історії політичної думки. Вони сприймалися як взаємодоповнюючі напрямки, один з яких зосереджувався на аналізі тогочасних політичних процесів, а інший – на їх розвитку в часі. По-друге, призначення науки залишалось практичним. Її метою було спонукати до подальших політичних реформ і сприяти виробленню розумної публічної політики».

Франкфуртська школа

Творцями Франкфуртської школи, яка склалася в 30-х роках ХХ ст. на базі Інституту соціальних досліджень у Франкфурті-на-Майні, визнають М. Хоркхаймера, Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромма, Ю. Габермаса. Навколо Франкфуртської школи групувалися опозиційно налаштовані марксистські мислителі, що різко критично ставилися до капіталізму, але вважали, що ідеологи ортодоксальних лівих партій вихолостили і вульгаризували широту діалектичного аналізу. В умовах посилення нацистської партії Франкфуртська школа встигла врятувати архів Маркса і Енгельса, переславши його в Радянський Союз. Після приходу до влади нацистів у 1933-1935 рр. Інститут розміщувався в Женеві, потім в Нью-Йорку (1935-1940) та Каліфорнії (1941-1952). У 1953 р. Інститут повернувся до Університету Франкфурта в Німеччину. Виходячи з такої географії, в історії Франкфуртської школи можна виділити три найважливіших періоди: європейський, американський та західнонімецький (50-60-ті роки ХХ ст.).

Якщо для першого періоду Франкфуртської школи найважливішим був внесок, зроблений Хоркхаймером і – в меншому ступені – Фроммом і Маркузе; якщо для другого періоду найважливішим був спадок Хоркхаймера і Адорно (роботи Фромма, не дивлячись на їх популярність, не зіграли на цьому етапі вирішальної ролі для розвитку школи в цілому), то у фокусі третього періоду

опиняються Адорно (в теоретичному відношенні) і Маркузе (в політичному відношенні). Франкфуртська школа оформилася на хвилі розповсюдження соціалістичних і фрейдистських ідей в середовищі західних інтелектуалів. Необхідність подальшого розвитку марксизму в умовах ХХ століття, на думку франкфурців, обумовлювалася придушенням робітничого руху в Західній Європі та зародженням фашизму.

Основними ідейними джерелами філософії Франкфуртської школи прийнято вважати марксизм, фрейдизм і гегельянство. У Маркса були взяті категорії відчуження, класова боротьба (де пролетарія більше не активна сила). Всі суперечності капіталістичного суспільства зводилися до категорії відчуження. Історія капіталістичного суспільства розумілася як фатально необхідний процес прогресуючого божевілля розуму. У Фрейда взята ідея людини: структура особи і безсвідоме. Через фрейдизм – виходячи з принципу задоволення – задовольняються всі інстинкти, що приводять до контролю над собою. В боротьбі з природою і соціальним середовищем людина пригнічує інстинкти, керуючись принципами реальності, змінює їх. Тобто принцип задоволення підкоряється принципу реальності, що підпорядковує людину суспільству. У Гегеля взята діалектика. Нею замінюється діалектичний матеріалізм. Взятий також закон заперечення заперечення, який трансформований в абсолютне заперечення. У Вебера запозичене поняття раціональності, яке допомагає піти від «одновимірності» суспільства і людини; у Канта взяті ідеї критики традиційного мислення.

Основними ідеями Франкфуртської школи вважаються зображення пізнього капіталізму та соціалізму як різновиду єдиного сучасного індустріального суспільства; заперечення революційної ролі пролетаріату; критика тоталітаризму та авторитарної особистості. Отже, в центрі уваги представників Франкфуртської школи – людина у сучасному тоталітарному суспільстві та виявлення можливостей перетворення західного індустріального суспільства у вільну асоціацію індивідів, де кожний зможе проявити свої можливості для творчості.

Макс Хоркхаймер (1895-1973) вважав, що головне завдання філософії ХХ століття – допомогти людині вистояти під натиском тоталітарних режимів. Ірраціональність сучасного світу можна подолати за допомогою критичного мислення, яке можливо сформулювати тільки тоді, коли людина усвідомлює велич діалектики. Теодор Адорно (1903-1969) вважав, що панування капіталу пронизує все суспільство. Контроль над масами й маніпуляція ними відбуваються завдяки стандартизованій «індустрії культури», яка заперечує індивідуальність і свободу. На переконання Адорно, «що менше в суспільстві гуманізму, то не певніша незалежність людини в суспільстві». У роботі «Одновимірна людина» Г. Маркузе показує як індустріальне суспільство, створюючи високий життєвий рівень, зв'язує руки всіх опозиційних сил. В цьому суспільстві відбувається не тільки техніко-технологічне, але й духовне нівелювання. Вчений доводив, що індустріальне суспільство складається з маніпуляторів і маніпульованих, в ньому немає сил, що протистоять маніпуляції. Формування хибних потреб, що прив'язують індивіда до сучасного суспільства,

робить людей одновимірними в діях, вчинках, мисленні. Ерік Фромм (1900-1980) дослідив причини виникнення авторитаризму, доводячи, що влада у тоталітарних суспільствах легко і з успіхом використовує засоби насильства, щоб зробити більшість слухняною. Розробив і запропонував власну програму соціальної реконструкції суспільства.

Міжнародна асоціація політичних наук

Переломним моментом у розвитку політичної науки стала міжнародна конференція, організована в 1948 р. з ініціативи ЮНЕСКО в Парижі. На ній було прийнято спеціальну резолюцію, в якій систематизовано і запропоновано основні напрямки політичної науки: 1) Політична теорія; 2) Політичні інститути; 3) Партії, рухи, асоціації; 4) Міжнародні відносини.

В 1949 р. під егідою ЮНЕСКО створено Міжнародну асоціацію політичної науки. Ініціаторами виступили представники американської, британської, канадської, французької національних асоціацій. Її мета – сприяння розвитку і поширенню політичних наук шляхом налагодження співробітництва вчених різних країн, стимулювання наукових досліджень у цій галузі в міжнародних масштабах, організація міжнародних конгресів і «круглих столів», поширення наукової інформації з питань політики і забезпечення необхідними документами.

Міжнародна асоціація політичної науки формується на основі таких принципів і членства: колективне – національні і регіональні асоціації, що визнані МАПН як представницькі (вони направляють своїх представників у раду, яка збирається кожні три роки і обирає виконавчий комітет); індивідуальне – для тих, хто професійно займається політичною наукою або цікавиться нею; асоціативне – науково-дослідні інститути, бібліотеки, факультети університетів та інших організацій.

МАПН має консультативний статус у рамках Економічної і Соціальної Ради ООН та ЮНЕСКО, входить до Міжнародної Ради соціальних наук. Членом МАПН може бути національна асоціація політичних наук, мета і завдання якої відповідають принципам і завданням МАПН, яка має достатню кількість членів, публікацій і наукових досліджень у галузі політичних наук. Асоція видає журнал. Штаб-квартира Асоціації розміщена в Парижі, а її секретаріат – на факультеті політичних наук університету Осло (Норвегія). Конгреси МАПН проводяться один раз на три роки і складаються з трьох частин: сесії з основної проблеми, визначеної програмовим комітетом; сесії дослідних комітетів і засідання групи дослідження. Періодично проводяться засідання Виконкому і Програмового комітету МАПН, форуми регіональних асоціацій політичних наук, тематичні міжнародні конференції, засідання постійних комітетів і дослідних груп. Офіційні мови МАПН – англійська і французька.

В тематиці конгресів 60-70-х років переважала проблематика розвитку «політичних систем» і «політичних структур», а в 90-х роках перевага віддавалася гендерній політичній теорії, фемінізму, політичній екології, глобалістиці, порівняльній політології, вивченню соціальних і політичних змін, що виникають з поширенням Інтернету. Для сучасного стану розвитку

політичної науки притаманна поява інтересу до тематики гібридних спеціальностей – політичної соціології, політичної філософії, політичної географії, політичної психології, релігії і політики, політичного відчуження, політики і етнічних процесів, політичної освіти, міжнародної політичної економії, біології та політики. Вже піднімається питання про створення «генеалогічного дерева політичної науки».

Українська асоціація політологів була утворена в березні 1991 р. Того ж року вона була представлена на XV Всесвітньому конгресі політичних наук, який відбувся в Аргентині. З 2001 р. президентом УАП є член-кореспондент НАН України М. Михальченко, віце-президентом – доктор політичних наук, професор В. Горбатенко.

Сучасна американська політологія у навчально-освітньому плані є однією з найпопулярніших у США соціальних і гуманітарних дисциплін. Її викладають практично у всіх вищих навчальних закладах. Як правило, викладання політології здійснюється в рамках трьох основних дисциплін: політичні науки, політична філософія і політична соціологія. Курс одного з основних розділів політології в США «американська політика», як правило, охоплює 18-20 логічно пов'язаних тем, на вивчення яких відводиться від 80 до 120 навчальних годин. Наприклад, у фундаментальному навчальному посібнику Е. Ледда «Американська політика» матеріал викладено за такими темами: поняття американської політики, її традиції і зміни; поняття «американський народ», «американська ідеологія»; критерії та особливості становлення постіндустріального суспільства; конституція США; американська демократія; політичні інституції й особливості їх функціонування; федеральний устрій; вибори та участь у політиці; ЗМІ та їх роль у політиці; суспільний добробут; громадянські права і свободи; внутрішня і зовнішня політика. Загалом, політологічні знання зорієнтовані на те, щоб випускники університетів мали змогу брати участь в урядових програмах, працювати в громадських службах і адміністрації, приватних кампаніях. В американських навчальних програмах з політології зазначається, що вивчення політології там, де вона не є спеціальністю, необхідне у зв'язку з тим, що багато посад і напрямів практичної політології в державі залежить від політики і перебувають під її впливом.

Основні напрями досліджень української політичної науки

Витоки сучасної української державності (В. Потульницький, О. Семків, Б. Кухта, В. Бабкін, О. Бабкіна, В. Бортніков, В. Горбатенко, О. Демянчук, М. Кармазіна, М. Михальченко, С. Наумкіна, Ф. Рудич, Ф. Кирилюк, Н. Хома).

Етнополітичні чинники формування сучасної політичної нації (О. Антонюк, С. Асланов, І. Кресіна, Я. Калакура, О. Картунов, В. Котигоренко, О. Майборода, І. Рафальський, С. Римаренко).

Вивчення трансформаційних процесів і політичних режимів у державі (В. Бурдяк, Ю. Мацієвський, А. Романюк, О. Фісун).

Проблеми впливу груп інтересів, формування олігархічних кланів (А. Колодій, О. Лісничук).

Порівняльна політологія, аналіз досвіду модернізації в різних країнах (В. Горбатенко, Г. Зеленько, О. Кіндратець).

Політологічна теорія держави (А. Матвієнко, В. Співак, Н. Хома).

Роботи на перетині політичної та історичної науки (Т. Бевз, Ю. Макар, В. Яремчук).

Методологія та методи політичних досліджень (В. Денисенко, В. Корнієнко, В. Осін, М. Остапенко, Н. Ротар, Л. Угрин).

Політична історія (Т. Бевз, І. Вдовичин, Б. Кухта, О. Салтовський, В. Солдатенко).

Політична географія (Б. Яценко, А. Гольцов, С. Дністрянський).

Геополітика, геоеконіміка, цивілізаційна геополітика (М. Дністрянський, В. Горбулін, Ф. Рудич, О. Баган, Ф. Рудич, В. Дергачов, О. Дергачов, Ю. Шмаленко, Є. Магда, В. Петрінко).

Політична етнологія (І. Курас, І. Варзар, О. Картунов, І. Кресіна, О. Рафальський, І. Рафальський).

Політична психологія (М. Головатий, М. Слюсаревський).

Політична соціологія (С. Барматова, В. Городяненко, В. Полторака).

Політична філософія (Ф. Кирилюк, В. Денисенко, О. Ситник, Д. Шевчук).

Політична антропологія (В. Денисенко, А. Кравець, О. Крисенко, М. Юрій).

Прикладна політологія (О. Бойко, В. Горбатенко).

Політична герменевтика (О. Алексєєв, Ю. Тишкун).

Політична ризикологія (В. Кривошеїн).

Електоральна політологія (І. Поліщук, М. Бучин, Ю. Остапець).

Правова політологія (І. Кресіна, А. Сотник).

Політична ідеологія (Ф. Кирилюк в навчальному посібнику «Філософія політичної ідеології» запропонував нову типологію ідеологій: **Класичні ідеології** (лібералізм; консерватизм; соціалізм, марксизм; анархізм); **некласичні політичні ідеології** (націоналізм; фашизм; релігійний фундаменталізм); **постмодерні політичні ідеології** (екологізм; фемінізм).

Біополітика (Д. Шевчук) / Про сучасну українську політичну науку див.: Історія політичної думки України: підручник / за загальною редакцією Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2017. 632 с.

У вищеназваній праці також наводяться головні причини низьких показників цитування вітчизняних політологів: 1) недостатній рівень володіння іноземними мовами; 2) низький рівень обізнаності з міжнародними фаховими виданнями, які можуть публікувати роботи наших вчених, а також з міжнародними проектами, у яких вони можуть брати участь; 3) відсутність мотивації для докладання реальних зусиль для інформування зарубіжних колег про результати своєї дослідницької діяльності; урахування актуальних новітніх результатів зарубіжних колег у власних роботах досі досить часто не вважається необхідним компонентом дослідження.